

HISTORISKE KAIER, BRYGGER, REVIER OG BEKKELØP VED FELTENE A1–A5 I BJØRVIKA

På flyfotoet under, trolig tatt ca. år 2009, ser en strandlinja i Pipervika og Bjørvika etter at det første bygget i Barcode-rekka (PWC-bygget) var oppført, og før gjenbyggingen av 1/3 av Bispevika startet.

På fotoet er strandlinja år 1000 lagt inn med rød strek og strandlinja år 1700 med lysegrønn strek (området til høyre på fotoet, med gul kontur, er vernesonen for Oslo middelalderby). Landheving og etter hvert oppgrunning av mudder og sagflis fra elvene og bekkene gjorde at strandlinja endret seg.

Oppgrunningen fortsatte etter 1700, men nå bidro i stadig sterkere grad også utfyllinger i sjøen til at strandlinja endret seg sterkt fra 1700 til 1860. Strandlinja (eller rettere kaikanten) i 1860 er vist med blå strek på flyfotoet. Som det fremgår av fotoet, ble strandlinja kraftig endret ikke bare ved utløpet av Akerselva, men bl.a. også på Bjørvikas vestside i partiet mellom Akershus festning og Kvadraturen.

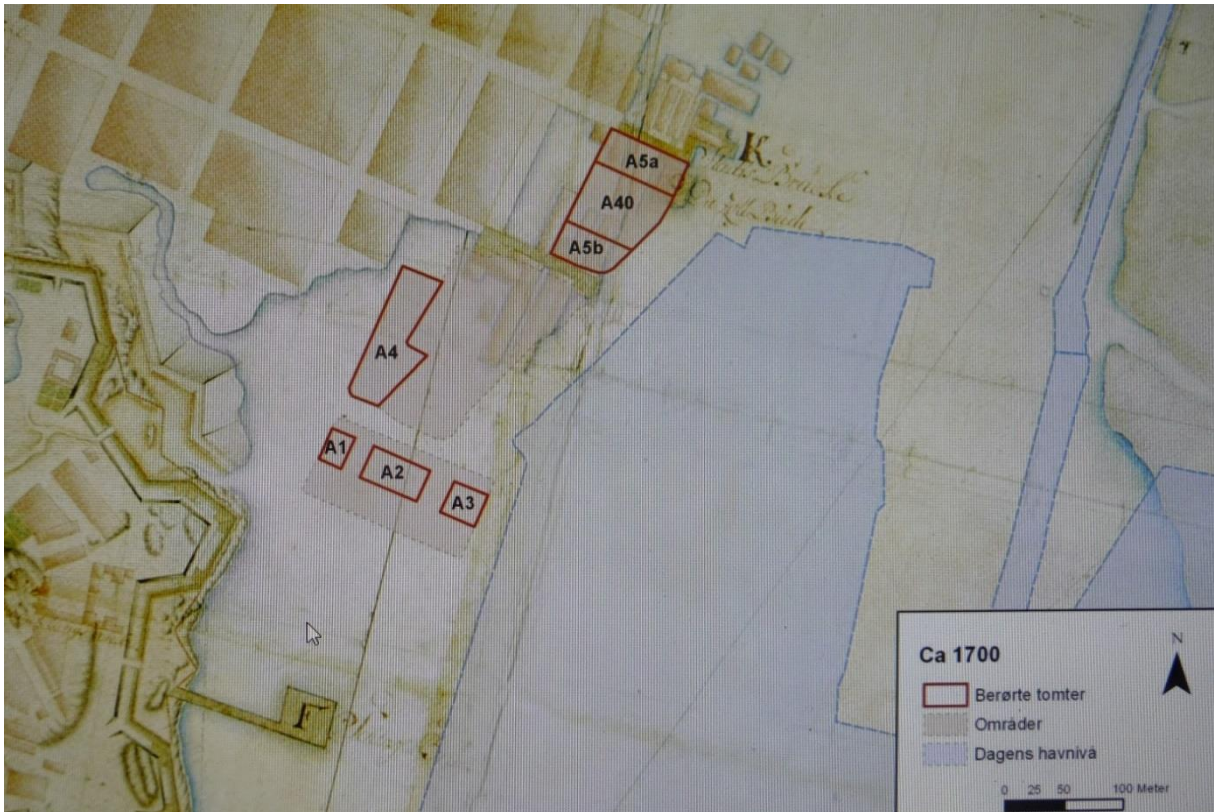
Forskyvningen av kaikanten videre utover i sjøen på vestsiden av Bjørvika skjedde i det 20. århundre ved utfyllinger. Langkaia var på plass allerede i 1909, mens Revierkaia først var ferdig utbygd i 1990.

Fotoet med innlagte historiske strandlinjer er hentet fra Norsk Maritimt Museums rapport «Bjørvika vest. Vurdering av potensial for arkeologiske funn» (NMM 2013, s. 3).

På neste side gjengis et utsnitt av det kartet over Christiania fra 1700 som innleggingen av strandlinja for år 1700 er basert på. På Christiania-kartet har Norsk Maritimt Museum (NMM 2013, s. 13) markert strandlinja og sjøen drøyt 300 år senere med lyseblå farge og lagt inn feltene A1, A2 og A3 med rød kontur i Festningsallmenningen (stiplet på kartet).

På kartet vises også felt A4 i et stiplet område som i tillegg omfatter felt A12 (ikke vist med rød kontur på kartet), dvs. Havelageret og partiet vest for Havelageret. Planforslaget for feltene A4 og A12 vil trolig snart bli oversendt til politisk behandling. På Christiania-kartet ses også byggefeltene A5a og A5b og friområdet i felt A40 mellom de to byggefeltene.

Som kartet viser, lå Festningsallmenningen og feltene A1–A3 godt ute i sjøen i år 1700. Også felt A4 lå ute i sjøen, mens deler av felt A12 (med Havnelageret), og nesten hele felt A5, lå innenfor kaikanten.

Festningsallmenningen som bindeledd mellom Revierbrygga og fredete Grev Wedels plass

For Festningsallmenningens del kan en historisk stedsanalyse med fordel starte med følgende foto.

Fotoet fra 1940 på forrige side viser litt av den store parken som Selskabet for Christiania Byes Vel anla på Grev Wedels plass i 1860-årene. Fotoet er tatt mot Kirkegata i nordvest, slik at bilene i venstre billedkant er parkert i Glacisgata, inn mot Akershus festning. Mannen på benken har blikket vendt sørøstover, ut mot Revierbrygga og sjøen i Bjørvika.

Fotoet under, tatt av Anders Beer Wilse i 1914, viser hestekjøretøyer som laster/losser varer på havna ved Revierbrygga. Øverst til venstre på dette fotoet ses trærne i den sørøstre delen av parken på Grev Wedels plass og alleen av trær langs Myntgata på nordøstsiden av selve parken. Da Militærhospitalet (1807) i Empirekvartalet ble demontert i 1954–1962, lagret på Norsk folkemuseum, for deretter å bli gjenreist av Oslo Byes Vel på sørøstre del av Grev Wedels plass i 1981–1984, ble parken rekonstruert i tråd med planen fra 1860-årene. Militærhospitalet og Grev Wedels plass ble fredet i 1987, mens deler av Glacisgata, Kirkegata og Myntgata rundt parken er regulert til bevaring.

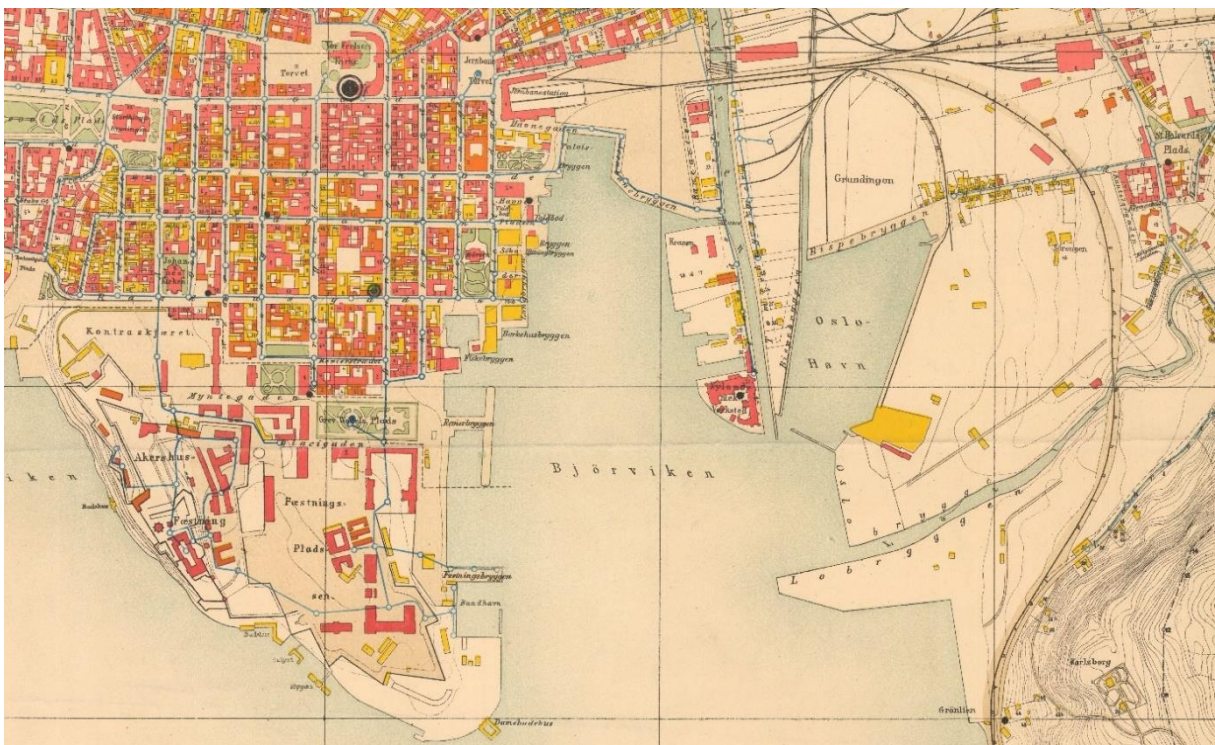
Med byplangrepet i Bjørvikaplanen skulle byen åpnes mot fjorden og sjøen trekkes inn i byen ved å etablere Festningsallmenningen som en forlengelse av Grev Wedels plass ut til Havnepromenaden og fjorden, dvs. anlegge et bredt grønt friområde mellom den historisk viktige Revierbrygga i Oslo havn og den fredete parken med Militærhospitalet, der hvor varene er stablet i venstre del av Wilses foto.

På Georg F. Nielsen Strømdals maleri fra 1889, som gjengis på neste side, ses den store grønne parken på Grev Wedels plass rett bak skutene ved Nylands Verksted og utløpet av Akerselva midt på bildet. Til høyre for parken og Revierbrygga ses en rekke sjøboder langs kaikanten videre innover mot Tollboden og Paléhaven. I maleriets forgrunn ses Alnas utløp i fjorden, og Lobrygga som stikker langt ut i Bjørvika etter at brygga ble forlenget i 1877–1879. Elva ble flyttet 30 år senere og lagt inn i Ekebergåsen i 1922.

Vi gjenfinner det samme på N.S. Krums kart fra 1881, som gjengis under. Parken på Grev Wedels plass ses tydelig, og i forlengelsen av parken, Revierbrygga som stikker som en T ut i sjøen og danner Nordre og Søndre Revierhavn. Nord for Revierbrygga ses sjøboder oppført i tre (gult på kartet) på Fiskebrygga mellom Sadelmakerhullet i vest og Borkehullsbygga i øst, og videre opp mot Tollboden i nord. Vest for sjøbodene ses Børsen og Børshagen. Ved Akershus festning i sør stikker Festningsbrygga ut i sjøen.

Frits Thaulow malte dette havnepartiet samme år, sett fra Festningsbrygga og nordover. Maleriet fra 1881 gjengis på neste side. Langs kaia opp mot Revierbrygga ligger tre «pappabåter» til Bunnefjorden. Det store grå og brune pakkhuset i forlengelsen av kaikanten er bygd i mur, derav rød farge på Krums kart både for pakkhuset og Fiskehallen på motsatt side av den trange innseilingen til Sadelmakerhullet.

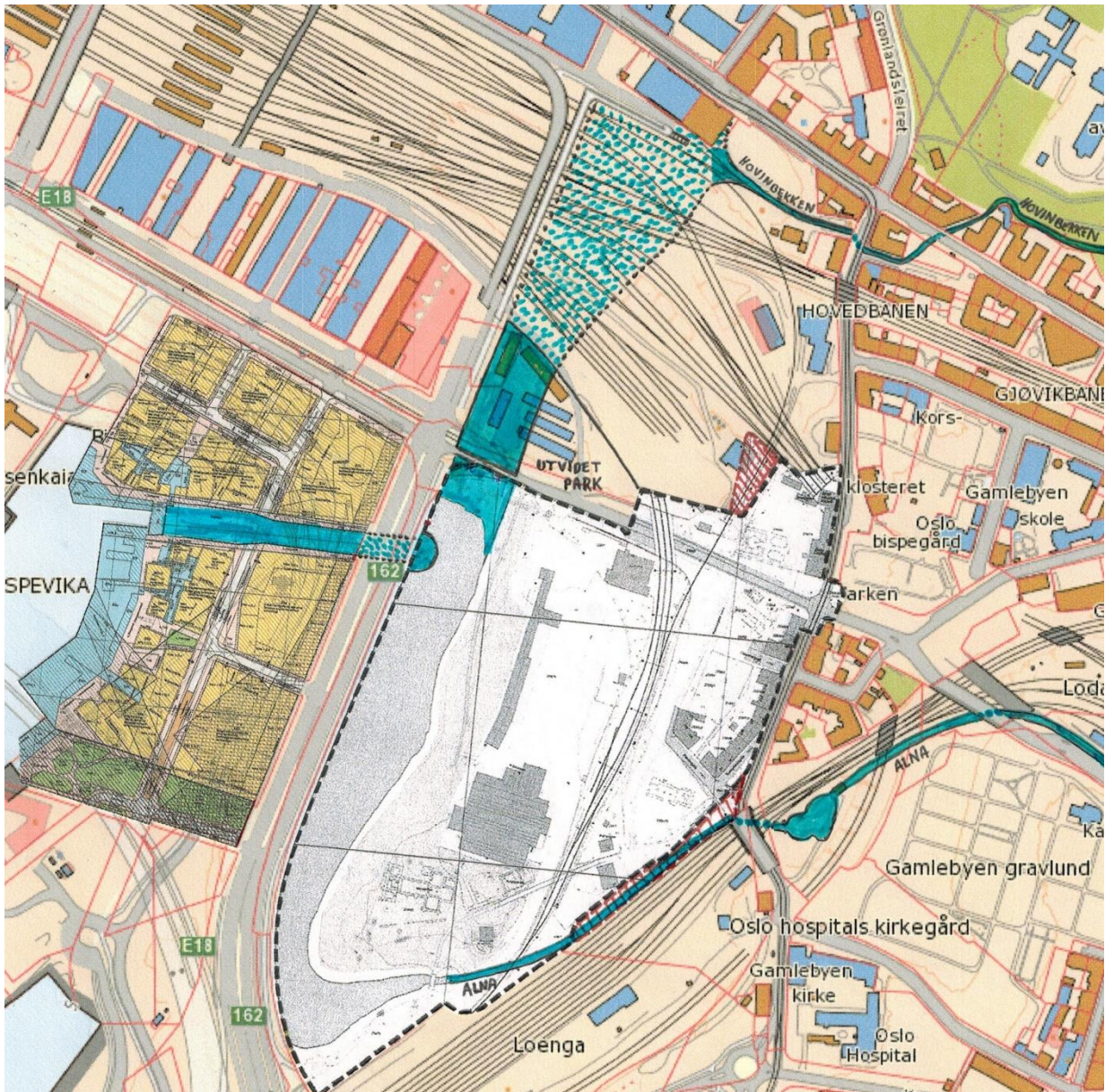
Mellom pakkhuset og Fiskehallen ses Børsen. Til høyre for Børsen og Fiskehallen ses alle sjøbodene på Fiskebrygga og ved Borkehullsbygga. Midt på bildet ses den T-formede Revierbygga med båt ved kai.

Ole Tobias Olsens foto fra ca. 1870 er tatt i motsatt retning og viser Sadelmakerhullet med Fiskehallen. På fotoet ses Fiskebryggas sjøboder til venstre, Revierbygga og skuter i Nordre Revierhavn til høyre.

Gjenskaping av historiske kaikanter, strandlinjer og elve-/bekkeløp i Bispevika og Middelalderbyen

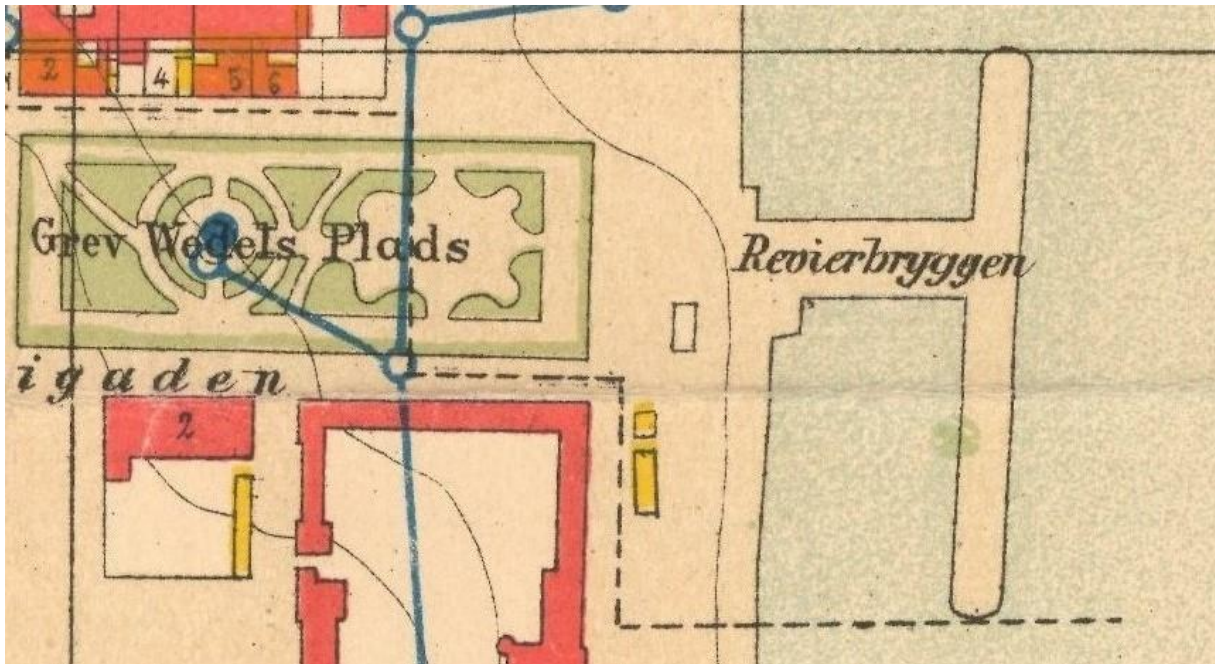
Ved årtusenskiftet ble middelalderens strandlinje gjenskapt i østre del av Bjørvikva fra Alnaelvas os opp til Bispeallmenningen med etableringen av Middelaldervannspeilet langs Oslo middelalderbys søndre del. I planalternativ 3 for Bjørvikaplanens felt C6 langs nordsiden av Bispegata, som nå ligger ute til offentlig ettersyn, foreslår Byantikvaren å forlenge vannspeilet opp til Trelastgata, jf. det blå feltet nord for Bispegata/Bispeallmenningen på Oslo Elveforums illustrasjon fra 2015 av Oslo middelalderby, som gjengis under. I nord gjenåpnes nå Hovinbekken (Klosterelva) over Klosterenga og bør gjenåpnes videre ned til et nytt, lite middelaldervannspeil i Schweigaards gate 35–51 som er under regulering. Det store blåprykkede partiet viser sjøen og strandlinja i middelalderen over dagens sporområde.

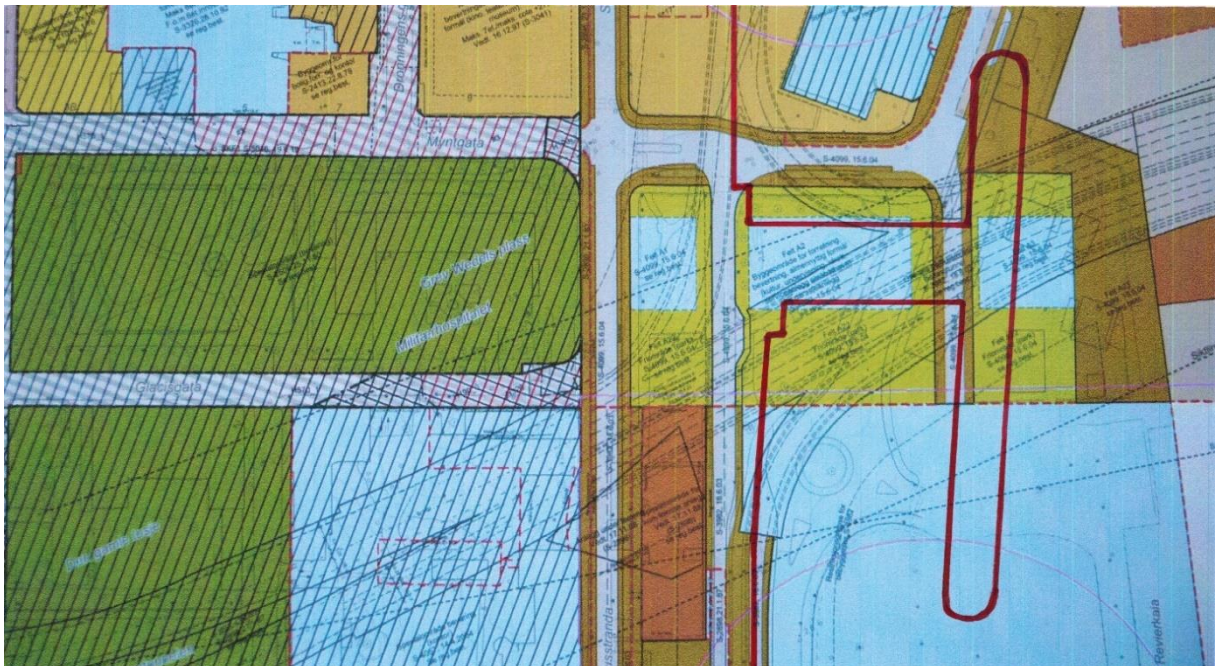
Med Bjørvikaplanens gjenbygging av 1/3 av sjøarealet i Bispevika har Riksantikvaren og Byantikvaren i forbindelse med detaljreguleringene av Bjørvikaplanens byggefelt og allmenninger prioritert utsynet til Akershus festning fra Middelalderparken og Oslo Ladegård, og å synliggjøre kaikantens beliggenhet før utbyggingen, dvs. på siste halvdel av 1900-tallet, blant annet i felt B6a og felt B6b inne i Bispevika.

Kaikanten på siste halvdel av 1800-tallet bør synliggjøres i Festningsallmenningen

I Festningsallmenningen bør en prioritere å synliggjøre kaikanten på siste halvdel av 1800-tallet, dvs. Revierbrygga og kaikantene rundt Nordre og Søndre Revierhavn, slik de vises på Krums kart fra 1881.

Revierbrygga og kaikantene på dette forstørrede utsnittet av N.S. Krums kart (1881) har vi under lagt inn med rød farge på Bjørvikaplanens regulering for Festningsallmenningen med friområdene A22 og byggefeltene A1, A2 og A3. Som det fremgår av kartet under, er Revierbrygga 4 m smalere enn felt A2.

For gjenskapingen av kaikantene er det følgelig svært uheldig at det i søknaden om rammetillatelse for Sentrum brannstasjon på felt A2 er søkt om dispensasjon fra bestemmelsen i pbl § 29-4 andre ledd om at byggverk skal ha en avstand fra nabogrense «som minst svarer til byggverkets halve høyde og ikke

under 4 meter», dvs. i dette tilfellet minst 5,5 meter ettersom bygget er 11 meter høyt. At tredje ledd åpner for at kommunen *kan* godkjenne at bygget plasseres nærmere når eier av naboeiendommen har gitt skriftlig samtykke, innebærer ikke noe rettskrav på dispensasjon. I dette tilfellet er det åpenbart at dispensasjon ikke bør gis. Både den historiske konteksten og Bjørvikaplanens byromsgrep tilsier dette. Et langt smalere bygg i felt A2 ville ha gjort det mulig å legge vannbasseng helt inntil begge kaikantene.

At det søkes om å få oppføre over 75 % av samlet regulert bruksareal for feltene A1, A2 og A3 i felt A2, og om å få bygge helt ut i formålsgrensen mot friområdet (felt A22) på felt A2, vitner om fraværet av en samlet stedsanalyse for Festningsallmenningen og de tre byggefeltene, dvs. om nødvendigheten av å utarbeide detaljreguleringsplan for hele Festningsallmenningen, ikke gå rett på byggesak for felt A2.

En grundig analyse av hvordan det regulerede bruksarealet på i alt 3 300 m² BRA best kan fordeles på de tre byggefeltene, vil trolig konkludere med at felt A1, dvs. det minste feltet, kan bebygges helt ut i formålsgrensen, dvs. med BYA = 100 %, siden fotgjengerstrømmen fra Havnepromenaden ved kaikanten skal ledes inn mot henholdsvis Glacisgata og Myntgata på de to sidene av støyvullen (som ligner på en festningsvoll) mot Grev Wedels plass. Samtidig bør bygget i felt A1 ikke få mer enn to etasjer siden det fredete Militærhospitalet kun ligger 29 meter fra felt A1. Bruksarealet i felt A1 vil bli ca. 1 000 m² BRA.

I felt A2, som er 28 meter bredt, bør byggegrensen trekkes minst 7 meter inn fra formålsgrensen mot begge kaikantene, dvs. både mot Nordre Revierhavn og mot Søndre Revierhavn, slik at avstanden fra fasadelivene til de visualiserte kaikantene (vannbasseng) blir minst 5 meter. Bygningsmassen bør samtidig stykkes opp i mindre paviljonger i tråd med intensjonen i Bjørvikaplanen, slik at BYA i felt A2 ikke blir mer enn 30–35 %. Med bygg i tre etasjer vil bruksarealet i felt A2 kunne bli ca. 1 300 m² BRA.

I felt A3 kan det eksempelvis oppføres et sylindrisk bygg i to etasjer, eller en halv «globe» (kule) slik som vist i Bjørvikaplanen (Figur 2.12 på s. 102 i planforslaget, gjengitt på s. 3 i Oslo Elveforums brev av 7. februar 2021 om Sentrum brannstasjon). Den sirkulære bunnflaten kan løftes i partiet utenfor Revierbrygga slik at også kaikanten på sjøsiden av Revierbryggas to 16 meter brede utstikkere kan visualiseres med et vannbasseng. Øvrige kaikanter kan visualiseres med fargen på, eller gjennom utformingen av, dekket på bakkeplan. Med en BYA på ca. 70 % vil felt A3 kunne få ca. 1 000 m² BRA. Samlet BYA for de tre feltene A1, A2 og A3 blir i så fall under 60 %, dvs. i samsvar med Bjørvikaplanen.

Vi ser likevel helst at samlet bruksareal i feltene A1–A3 minst halveres i detaljreguleringsplanen. Eier har ikke krav på Bjørvikaplanens utnyttelse for feltene. Utbyggingsavtalene for Bjørvika regulerer kun samlet utnyttelse i Bjørvikaplanens område. Alt areal i feltene A1–A3 kan fjernes uten konsekvenser for utbyggingsavtalene. Spillerommet er nå blitt stort for reduksjoner i kostnadsbærende areal.

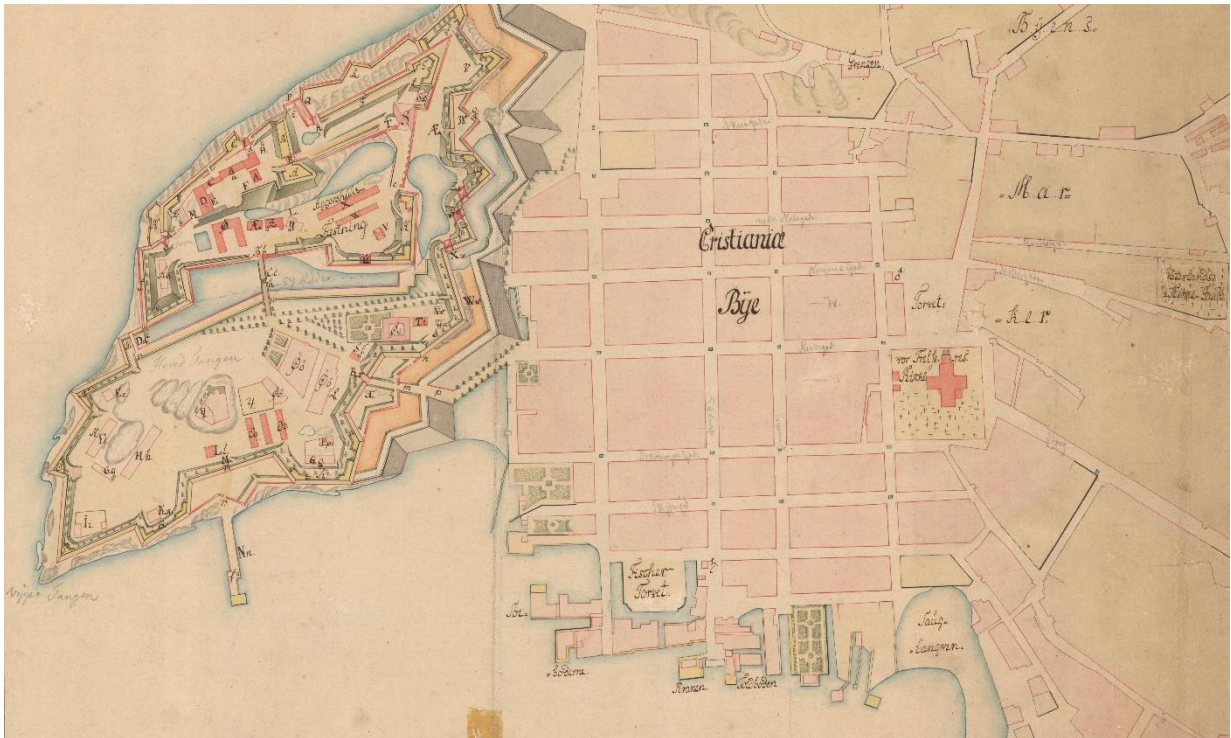
Kaikanten fra siste halvdel av 1700-tallet bør synliggjøres ved Havnelageret og Børsen

En visualisering av kaikanten på 1700-tallet bør ta utgangspunkt i kartet fra 1770 øverst på neste side.

Vi finner igjen Sadelmakerhullet og sjøbodene i partiet fra Fiskebrygga til Tollboden og Paléhaven. På utsiden av Fiskebrygga ses Borkehullsbygga, og Borkehullet som var fylt igjen på Krums kart fra 1881.

Mellom Tollboden og Sadelmakerhullet ses Fisketorget, omgitt av vann på tre kanter og med et trangt innløp fra sjøen ved Skipskrana. Etter byggebrannen i 1785 ble ei ny skipskran bygd ved Slusen inn til Akerselva. Fiskehandelen var alt flyttet til Sadelmakerhullet. På det gamle Fisketorget fikk vi byens første offentlige park i 1806: Grønningen. 20 år senere startet oppføringen av Børsen i Grønningen.

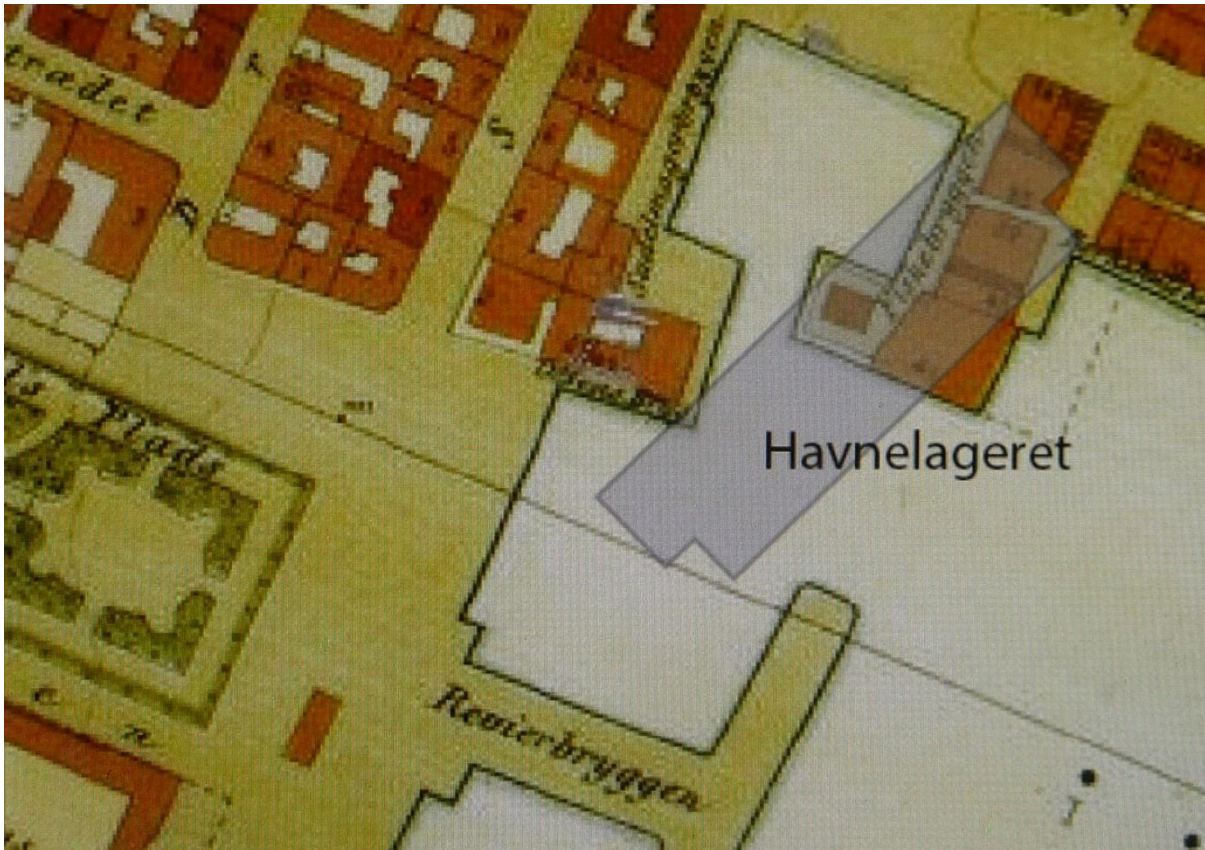
Som det fremgår av kartet fra 1774 under (NMM 2013, s. 14), lå felt A1–A3 (Festningsallmenningen) fortsatt ute i sjøen på 1770-tallet (strandlinja litt utenfor A3 er dagens strandlinje). Kaikanten fra siste halvdel av 1700-tallet bør synliggjøres i forbindelse med detaljreguleringen av to av de andre feltene i Bjørvikaplanen hvor det tidligere har vært planlagt å legge Sentrum brannstasjon: felt A5 (samt A40) ved Børsen med Fisketorget, Kranbrygga og sjøboder ned til Borkehullet; og felt A4 (samt A12) med Olsenbrygga, Sadelmakerhullet og Borkehullet nær Havneleret. Havneleret ble bygd i 1916–1921 etter at Nordre Revierhavn, Sadelmakerhullet og Hjørningbrygga var blitt fylt igjen i 1906–1909, slik at Langkaia (daværende Langbrygga) fikk en lengde på hele 227 meter fra Tollbodbrygga til Revierbrygga.

På Anders B. Wilses foto fra 1903 over ses Sadelmakerhullet før gjenfyllingen. Fiskekongen til venstre. På fotoet under fra 1907 ser vi Fiskehallen og sjøbodene på Fiskebrygga før riving. Sadelmakerhullet er nettopp blitt fylt igjen. I nordre del av Nordre Revierhavn (i forgrunnen) som stod ferdig i 1829, ser vi at utfyllingen nå er begynt. Søndre Revierhavn, som stod ferdig i 1847, ble først fylt igjen i 1977–1982.

Havnelageret er her vist på Krums kart fra 1880-tallet der Fiskehallen og sjøbodene på Fiskebrygga lå. Under ses planforslaget for felt A4 før oversendelse til politisk behandling. Forslaget til bestemmelser sikrer ingen synliggjøring/markering av historiske kaikanter, selv om prosjektet kalles «Fiskebrygga».

Revieret og det historiske bekkeløpet bør synliggjøres i Kvadraturen

På dette kartet fra 1800 (og kart fra 1794 og 1750) ser vi ei brygge i sjøen der Revierbrygga senere ble bygd. Den smale delen av brygga ligger under Festningsallmenningen og stikker så langt ut i sjøen at deler av brygga ligger i felt A2 hvor Sentrum brannstasjon tenkes oppført. «Bugten ved Fiske-Bryggen» er Sadelmakerhullet. På kartet finner vi også navnet «Revieret» på et tidligere stort våtmarksområde innenfor brygga, en kanal i Revierstredet fra Kirkegata til Dronningens gate (t.h. for navnet) og ei bru over en bekk (t.v. for navnet), med forbindelse videre mot Hovedtangsporten og Akershus festning.

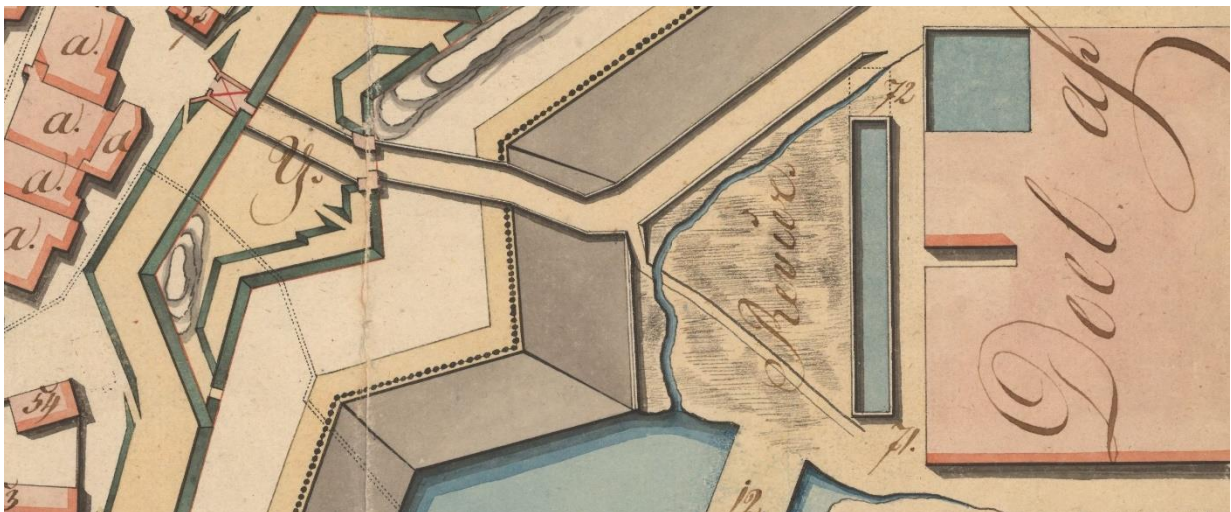
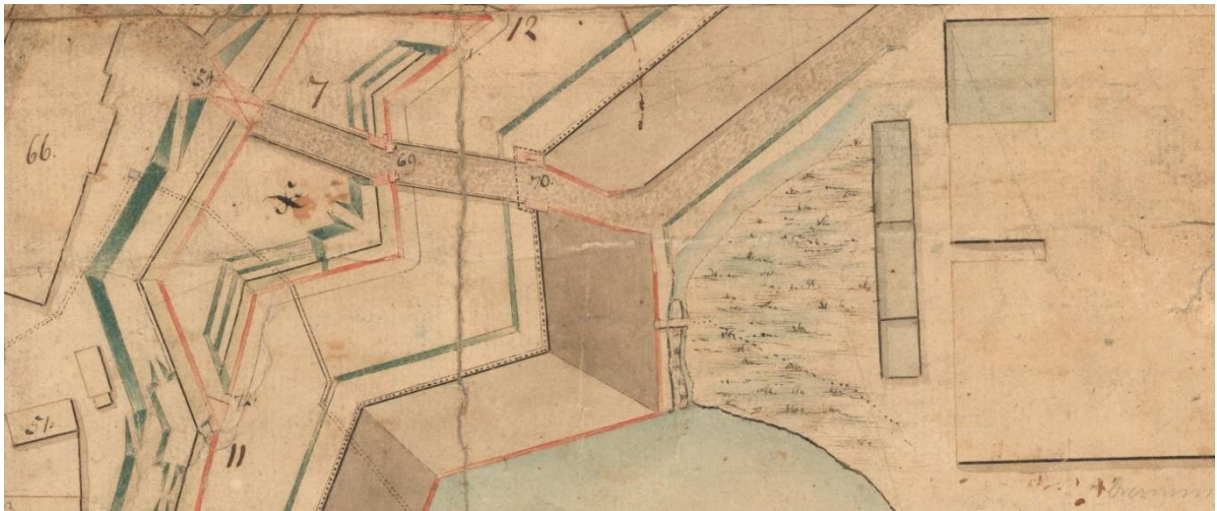

I 1632 bevilget Christian IV 500 riksdaler både «til Raadhuset» og «til en Reviere eller Havn udi Byen», til utgravningen av en 12 m bred kanal fra sjøen inn til Kongens gate slik at skip skulle kunne gå helt inn til sentrum av den nyanlagte byen og legge til kai der. Revieret skulle være en beskyttet havn. På Isaac van Geelkercks Christiania-kart fra 1648, som gjengis under, ses Søndre og Nordre brygge, som stikker ut i sjøen fra Dronningens gate, daværende strandlinje, og en stiplet kanal innover mot Kongens gate.

I fraværet av revieret eller havna var de 200 og 250 m lange bryggene i forlengelsen av Rådhusgata og Tollbugata nødvendige for å komme ut til marbakken slik at skip kunne laste og losse ved kai, ettersom Bjørvika ble mer og mer oppgrunnet av mudder og sagflis fra Alnaelva, Hovinbekken og Tøyenbekken, og ikke minst Akerselva. Landheving og hiving av søppel og ballast på sjøen bidro også til de vanskelige havneforholdene. Utstrekningen av Søndre og Nordre brygge midt på 1600-tallet bør synliggjøres.

Christian IV bevilget i 1634 ytterligere 500 riksdaler til å «gjøre en Havn ind udi Byen sammesteds», men Revieret ble oppgitt som «ganske utjenelig» som havneprosjekt året etter. I 1635 var muligens ca. 1/3 av den 215 m lange kanalen på Geelkercks kart blitt bygd, dvs. kanalstrekningen omtrent fra Dronningens gate til Kirkegata, som ses på kartet fra 1800 på s. 12 og på kart fra 1788 og 1750 under.

Men antakelig ble dette kanalpartiet først bygd godt inn på 1700-tallet, og ikke som en del av Christian IVs planlagte havn eller revier. Plasseringen av navnet «Revieret» på kartene fra 1750 og 1800 antyder da også at dette var navnet på hele området fra bekken til kanalen, dvs. på den grunne bukta som går nesten helt inn til Kirkegata på Geelkercks kart fra 1648, men som med landhevingen gikk fra sjøbukta til våtmarksområde og deretter til tørt land.

Christian IVs prosjekt fra 1632 var følgelig å grave ut en 12 m bred kanal fra sjøbukta ved Kirkegata inn til Kongens gate, men det kan jo tenkes at det allerede i 1630-årene var nødvendig å mudre sjøbunnen og bygge en 12 m bred kanal også fra Dronningens gata til Kirkegata for å få tilstrekkelig seilingsdybde.

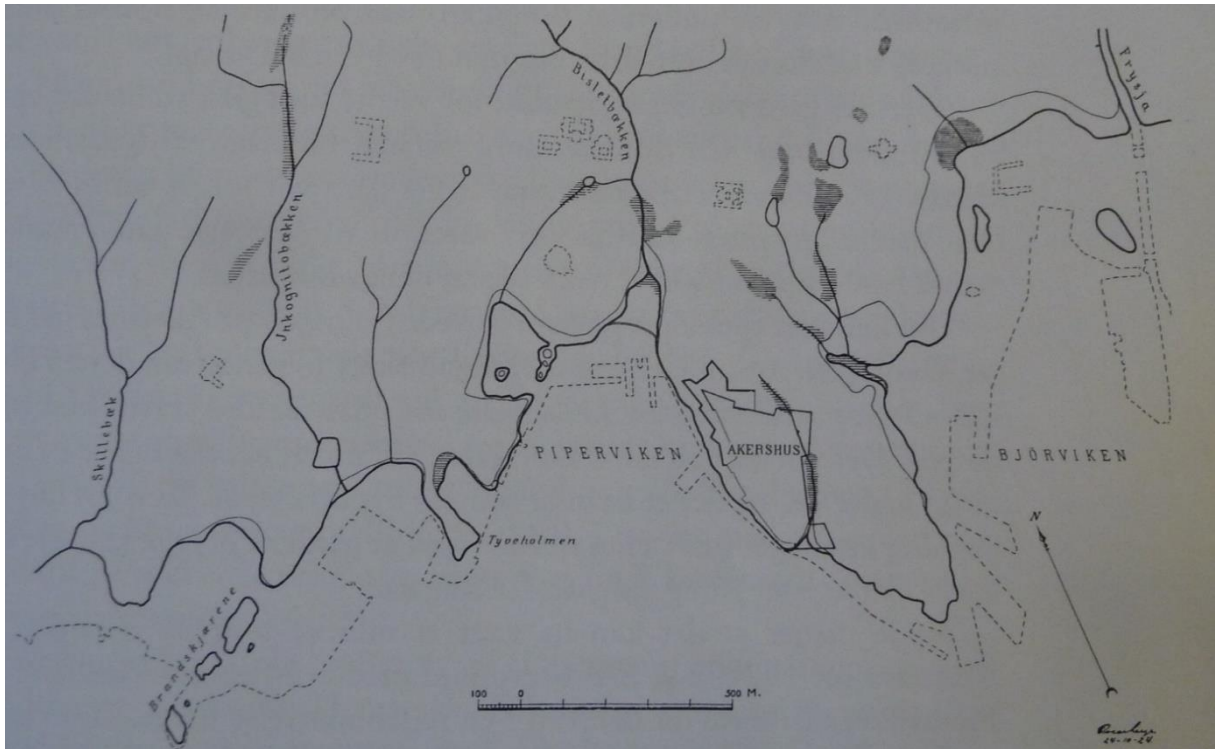

Mens sjøbukta på Coucherons kart fra ca. 1688 fortsatt går mer enn halvveis inn i det siste kvartalet før Kirkegata, avløses bukta på dette kartet fra ca. 1720 (og på Scheel og Schøllers kart fra 1704) av en bred kanal allerede rett innenfor Dronningens gate, som fortsetter helt inn til Kongens gate. Selv om Revieret ble oppgitt som «ganske utjenelig» som havneprosjekt i 1635, har Revierets planlagte trasé trolig blitt vurdert som «ganske tjenelig» for en saltvannsvollgrav utenfor de nye murene da Akershus festning i 1681 ble utvidet til å omfatte Hovedtangen, og esplanaden mellom Akershus festning og Kvadraturen ble utvidet etter bybrannen i 1686.

Den brede esplanaden mellom festningen og byen ses godt på Jacob Conings maleri fra 1699 under.

Antakelig viser vollgraven på kartene fra 1704 og 1720 hvor Revieret eller havna ble forsøkt gravd ut ti år etter Christianias grunnleggelse. Vollgraven er nemlig lagt i det gamle bekkeløpet som munnet ut i sjøbukta mellom festningen og byen, og var det naturlige stedet å starte utgravingen også av Revieret.

På kartet over som viser strandlinjen, bekker, myrer og dammer før Christianias grunnleggelse i 1624, og er utarbeidet av Large i 1924 basert på grunnboringer, ser vi bekken komme fra et våtmarksområde ved Stortinget og Domkirken (som i likhet med strandlinjen i 1924 og bl.a. Slottet er stiptet på kartet).

Ved rivingen av en gammel gård på hjørnet av Kongens gate og Bankplassen ble det i 1893 funnet et bryggeanlegg i tømmer i leira under bygningens grunnmur. Historikerne Alf Collett og Edvard Bull har begge antatt at bryggeanlegget stammer fra arbeidet med Revieret i 1630-årene. I 1909-utgaven av *Gamle Christiania Billeder* omtaler Collett den gamle kongsgården Akersnes, som etter oppføringen av Akershus festning forsvinner som kongsgård og senere betegnes som «Slottets Ladegaard». Driften på ladegården ble nedlagt i 1602. Alf Collett antar at gården lå i nærheten av det som skulle bli krysset mellom Kongens gate og Tollbugata, «ved den nuværende Centralbank», og skriver videre (s. 15):

Det kan i denne Forbindelse nævnes, at man i 1897 ved Udgravning af Grunden til Nr. 12 i Kongens Gade ved Siden af Centralbanken vel 3 Meter dybt under Gaden og langt under den da nedrevne gamle Bygnings Grundmur stødte paa Resterne af en Brygge, som strakte sig over den indre Del af Nr. 12 og syntes at fortsætte ind på Nabotomterne i Kirkegaden. Denne Brygge, der havde sin Hovedretning i OSO., omtrent ret ud fra Kongens Gade, bestod af flere Lag af grove Tømmerstokke, støttet paa endnu sværere Pæle, der var nedrammet i Blaalere. Lige ved Bryggen i en Dybde af $1\frac{1}{2}$ à 2 Meter laa et tykt Lag Sagflis som efter en Tømmerplads eller et Skibsverft. Her har vi saaledes rimeligvis en gammel Strandlinje fra Tiden før Christianias Anlæg. Indenfor gik Veien ned til Slottet, og det er ikke usandsynlig, at den gamle Kongsgaard og senere Ladegaard har ligget lidt ovenfor Veien og denne Brygge.

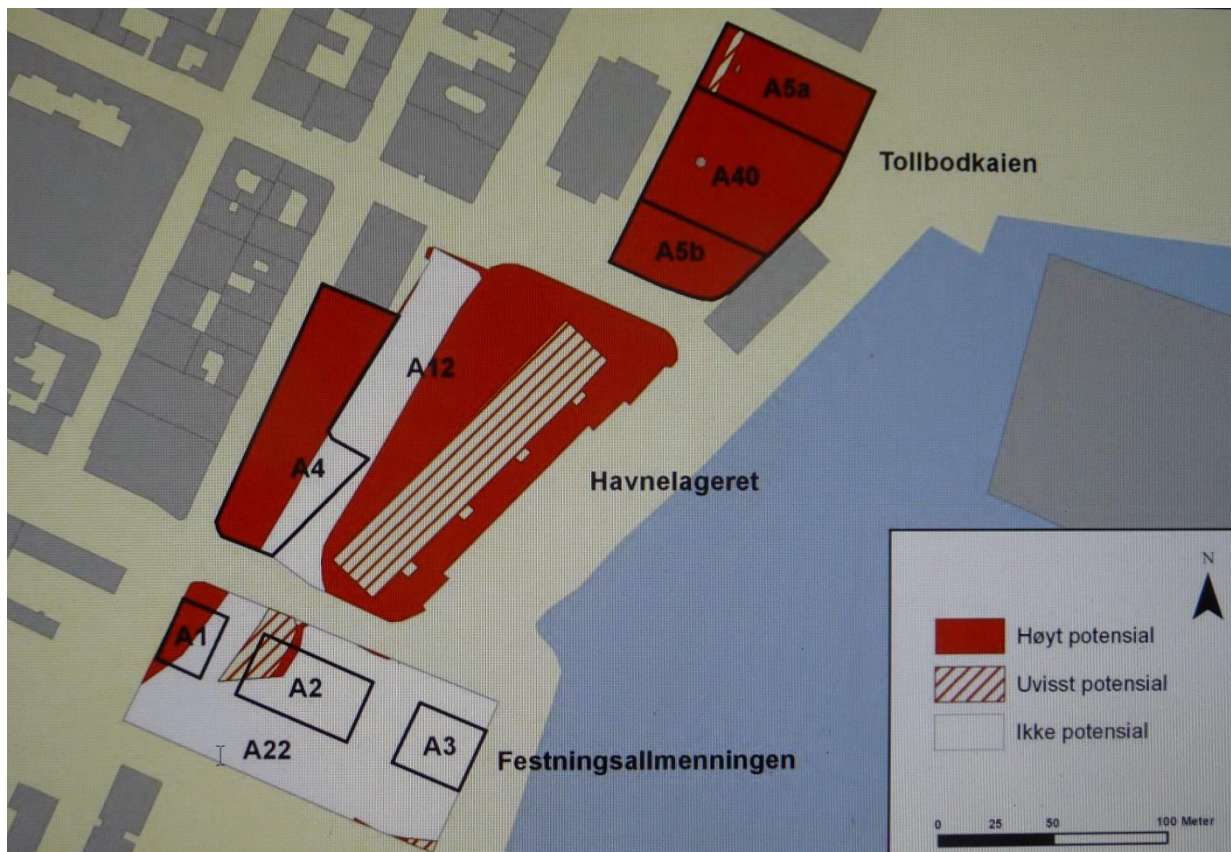
Skånsom synliggjøring av historiske kaier, brygger, revier og bekk i Kvadraturen og feltene A1–A5

Det er med andre ord et rikholdig historisk materiale å gripe fatt i når en skal synliggjøre den historiske utviklingen i Bjørvika og Kvadraturen gjennom havnehistorien. I Christiania by (1624–1924) bør dette skje skånsomt av hensyn til den historiske byen, fredete anlegg og potensialet for arkeologiske funn.

Bryggeanlegget ved Kongens gate 12 fra før anleggelsen av Christiania kan formidles på en plakett på veggen som viser hvordan anlegget så ut, og hvor strandlinja gikk den gangen. Skilt med gode kart på Bankplassen, på Grev Wedels plass og i Revierstredet kan formidle historien om bekken og Revieret, og vollgravene rundt Akershus festning. Markering av løpene i gater og på plasser kan også vurderes.

Der hvor Dronningens gate krysser Rådhusgata og Tollbugata, bør Isaac van Geelkercks Christiania-kart fra 1648 gjengis på plakett på veggene. Starten på Søndre og Nordre brygge, og strandlinja den gang, bør markeres i gatelegemet. Bryggekanterne bør markeres også der bryggene sluttet, dvs. i området mellom Havneleret og felt A5b, og helt ute ved Langkaia mellom Tollboden og felt A5a, og i felt A5a.

Ved synliggjøring/rekonstruksjon av kaikanter og bryggekanter på siste halvdel av 1700-tallet og siste halvdel av 1800-tallet, bør en ta utgangspunkt i Christiania-kartet fra 1770 (gjengitt øverst på s. 9), N.S. Krums kart fra 1881 (gjengitt på s. 4 og 7) og Norsk Maritimt Museums kartlegging av potensialet for arkeologiske funn i 2013-rapporten. Museets kart over funnpotensial gjengis her (NMM 2013, s. 36).

Kartet viser med heldekkende rødt, rød skravur og hvitt hvor det er henholdsvis høyt potensial, uvisst potensial og manglende potensial for arkeologiske funn innenfor feltene A1–A5, A12, A22 og A40.

Under arkeologisk overvåking av arbeidet med Midgardsormen fant man i den smale rødskraverte delen av felt A5a bolverk som ble tolket som 1600-tallets Nordre brygge, og vil antakelig kunne finne den ytterste delen av Nordre brygge ved en eventuell utgraving videre ut mot kartets «Tollbodkaien». Jf. at det ved graving i Tollbugata i 2004–2005, i forbindelse med etablering av trasé for fjernvarme, «i sjakktraseen utenfor Tollboden ble [...] avdekket deler av en laftet tømmerkonstruksjon som sannsynligvis har vært en del av bryggeanlegget for Nordre brygge» (NMM 2013, s. 28 og 31).

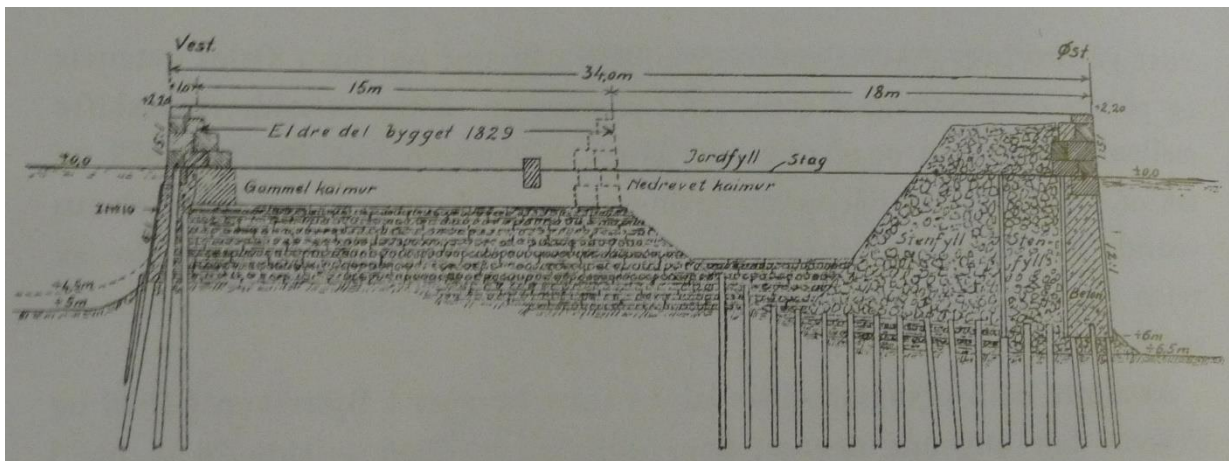

Under utgravingene i forbindelse med byggingen av kjørerampa ned til senketunnelen avdekket man i 2010–2011 rester av den gamle havnefronten: Olsenbryggas kaifront, to seksjoner av brygga rundt Sadelmakerhullet og tre faser av Revierkaia langs vestsiden av Nordre Revierhavn (NMM 2013, s. 27).

Resultatene av den arkeologiske overvåkingen (2005–2008) av etableringen av senketunnelen i partiet ved Revierbrygga og Revierkaia ved Søndre Revierhavn ble oppsummert slik (NMM 2013, s. 25–26):

Store deler av 1800-tallets havneanlegg som Revierkaia og Festningskaia, og deler av det opprinnelige fjærområdet forut for disse ble påtruffet mer eller mindre intakte under dagens asfalterte overflate. Bryggenes ulike utfyllings- og byggetrinn gjennom nesten 200 år ble fulgt og dokumentert. Det meste av utbygging og utbedring har skjedd ved at nye deler blir tilføyd de eldre anleggene. Det blir bygd utenfor og over eldre kaianlegg slik at moderniseringen har virket konserverende på de eldre konstruksjonene og sjøbunnen de er bygd på. Kun i svært lite omfang er eldre anlegg blitt revet eller fjernet ved anleggelsene av nye.

Men i noen tilfeller ble gamle kaikanter revet. Da Revierkaia langs vestsiden av Søndre Revierhavn ble ombygd i 1894, ble den nye kaimuren «fundamentert og bygget like utenfor den gamle mur, som først ble revet ned» (Yngvar Kjelstrup (2017-utgaven) *Oslo havns historie for tidsrommet inntil 1954*, s. 108). Ved breddeutvidelsen av Revierbryggas søndre og nordre utstikker fra 16 til 34 meter i 1891–1897 ble kaimuren på yttersiden revet, mens kaimuren inn mot Nordre og Søndre Revierhavn ble beholdt.

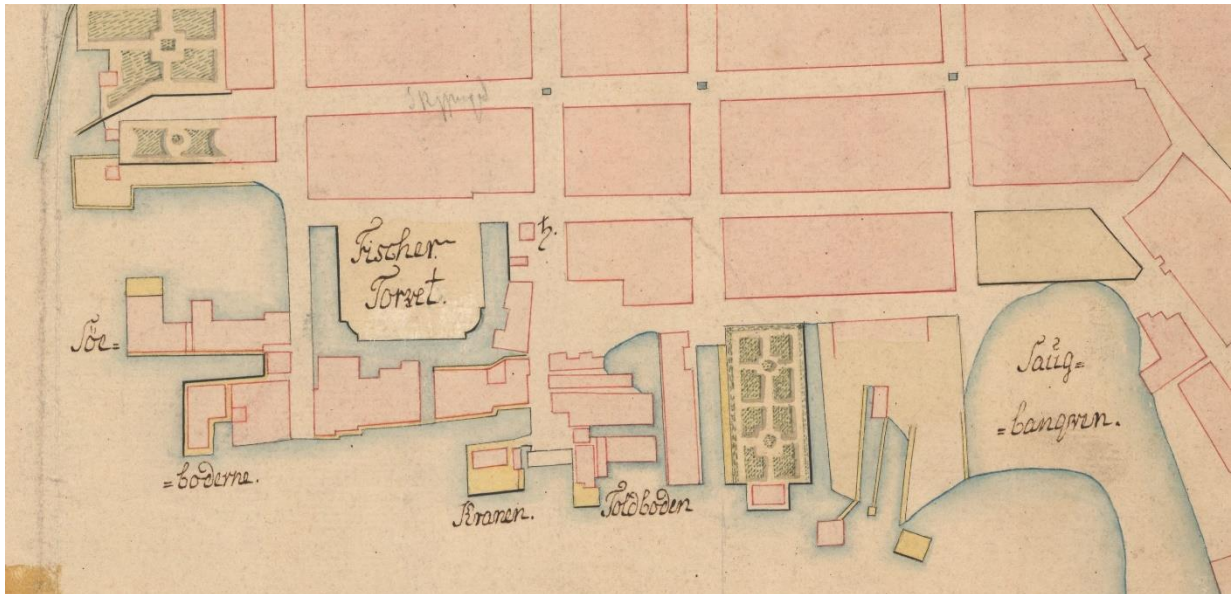

Jf. denne illustrasjonen (Kjelstrup, s. 108). Ved maskingravingen av senketunnelen ble Revierbryggas søndre og nordre utstikker fjernet i sin helhet i felt A3 og felt A22, bortsett fra et lite parti helt sør i felt A22 hvor den søndre utstikkeren muligens fortsatt er intakt. Under den 24 m brede øst–vest-gående delen av Revierbrygga ble sjøbunnen delvis utgravid for hånd av arkeologene (NMM 2013, s. 26).

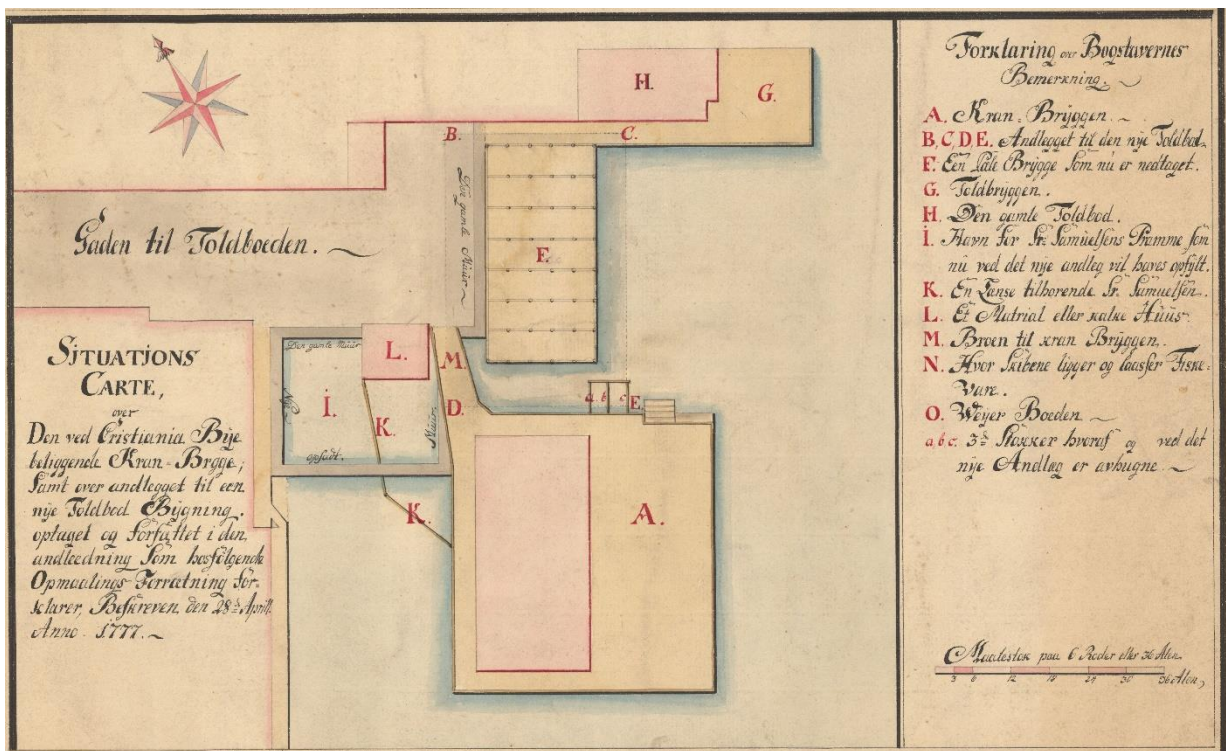
Etter arbeidene med senketunnelen og rampa ned til senketunnelen er det ikke lenger potensial for nye arkeologiske funn i felt A3 og mesteparten av feltene A2 og A22 i Festningsallmenningen. Jf. kartet på forrige side. Dette gir samtidig en enestående mulighet til å rekonstruere Revierbrygga med søndre og nordre utstikker i disse feltene uten å komme i konflikt med kulturlagene. Også Revierkaia innenfor Søndre Revierhavn vil kunne rekonstrueres i tråd med N.S. Krums kart fra 1881. Jf. kartene på s. 7, der det også fremgår at den vestre kaikanten for den søndre utstikkeren ikke kan rekonstrueres, men må markeres i gatelegemet. De delene av søndre og nordre utstikker som ligger utenfor feltene A3 og A22 bør også markeres. I og ved nordvestre del av felt A2, hvor potensialet for arkeologiske funn dels er høyt, dels er uvisst, bør en grave fram igjen kaikantene for Revierbrygga og Revierkaia langs Nordre

Revierhavn, eller rekonstruere kaikantene med så liten dybde at kulturlagene ikke berøres. Det bør etableres vannbasseng i nordre del av Søndre Revierhavn og søndre del av Nordre Revierhavn.

Ved synliggjøringen/markeringen av Revierkaia i nordre del av Nordre Revierhavn i forbindelse med planforslaget for felt A12 (Havnelageret) og felt A4 bør en også ta utgangspunkt i N.S. Krums kart fra 1881, jf. s. 11. Ved synliggjøringen/markeringen av kaikantene langs Sadelmakerhullet og Borkehullet bør en derimot ta utgangspunkt i Christiania-kartet fra 1770 (s. 9), som vi gjengir et forstørret utsnitt av. Planforslaget bør justeres slik at store deler av Sadelmakerhullet kan synliggjøres i planområdet.

Ved utarbeidelsen av planforslag for feltene A5a, A5b og A40 bør også kartet fra 1770 legges til grunn når havnehistorien skal formidles, supplert av detaljkartet fra 1777 over Kranbrygga (gjengis under).

I friområdet i felt A40 bør deler av Langbrygga, hele det trange innløpet til Fisketorget fra sørsiden av Kranbrygga, og østre og vestre kaikant for sjøvannsbassenget som omgir Fisketorget på tre kanter, synliggjøres/markeres. Jf. plasseringen av felt A40 på kartet nederst på s. 9. Synliggjøring/markering kan enten skje ved en arkeologisk utgraving der kaikantene fra siste halvdel av 1700-tallet hentes fram igjen, eller ved en rekonstruksjon av kaikantene i så liten dybde at kulturlagene ikke berøres. Det bør etableres vannbasseng utenfor kaikantene.

Den gamle vindebrua over innløpet til Fisketorget bør gjenoppføres i friområdet i felt A40. Vindebrua lå helt ute ved sjøkanten og fungerte som en del av tverrforbindelsen mellom ytre del av Søndre og Nordre brygge allerede lenge før utfyllingene på sjøsiden av Dronningens gate var blitt så omfattende som kartet fra 1770 viser.

I Bjørvikaplanen er felt A5a og felt A5b regulert med maksimal tillatt utnyttelse på 5 800 m² BRA og 4 700 m² BRA. Det er uheldig at Bjørvikaplanen tillater at det oppføres bygninger mellom Børsen og Operaen. Når disse to feltene skal detaljreguleres, bør utnyttelsen reduseres kraftig, og spesielt i felt A5a hvor det er mulig å hente fram både Nordre brygge, mer av Fisketorget's sjøvannsbasseng, mer av Langbrygga og deler av Kranbrygga. Jf. igjen kartet nederst på s. 9. Jf. også nærheten til Tollboden.

Av nyere kaikonstruksjoner beholdes Langkaia (1906–1909). Dette er da også i tråd med omtalen av Langkaia i planforslaget for Bjørvika (s. 100): «Sjøfront og havnepromenaden i Bjørvika utformes med en åpenhet og urbant preg dominert av store og svært ulike elementer: Langkaias rette kaikant med historisk preg. Operaens skrånende taklandskap som et dominerende element.»

Oslo Elveforum, 7. februar 2021